Yayın Geliş Tarihi (Submitted): 1 Nisan/April 2025 Yayın Kabul Tarihi (Accepted): 30 Haziran/June 2025

# Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Ahıska'da Uygulanması

## *The Abolition of the Janissary Quarry and Its Implementation in Meskhetia*

Doç. Dr. Hidayet KARA[1], Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA[2]

## Öz

Osmanlı Devleti'nin, 17 ve 18. yüzyıllarda girmiş olduğu savaşlarda ciddi toprak kayıpları yaşaması, askerî sistemde ıslahat yapılması fikrini gündeme getirdi. Bu düşünce devlet ricalinde süreklilik arz etti. Ancak, birçok defalar yapılmak istenen reformlar Yeniçeri Ocağının isyanı ile nihayete erdi. Sultan III. Selim dönemindeki girişimlerin acı akıbeti ve Sultan II. Mahmut döneminin başlarında askeri alanda yapılan düzenlemelerin ocaklıların engeline takılması, Padişah'ı adım adım ocağın kaldırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaya sevk etti. Nihayetinde, Yunan isyanındaki askerî başarısızlık ve ocaklıların son askerî düzenlemeleri kabul etmiş olmalarına rağmen kazan kaldırmaları (15 Haziran 1826), Osmanlı Devleti'nin önemli kurumlarından biri olan Yeniçeri Ocağının tarih sayfalarına karışmasına sebep oldu. Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve ocaklılara ait her şeyin yasaklanması, sadece İstanbul ile sınırlı kalmadı. Padişahın hatt-ı hümayunu ile eyaletlerde de ocağın kaldırılma emrinin uygulanması istendi. Bu emir, Ahıska merkezli Çıldır Eyaletine de gönderildi. Hatt-ı hümayun eyalete ulaştığında, Çıldır valisi, eyaletin ileri gelenlerini ve halkı toplayarak emri tebliğ etti. Alınan tedbirlerden sonra yeniçerilerin subayları çağrılarak, hatt-ı hümayunun gereğinin yapılması istendi. Söz konusu bu vakitlerde Ahıska Kalesinde iki yeniçeri bölüğü ve bu bölüklerde 300 nefer bulunuyordu. Ahıska Kalesindeki yeniçeriler, gelen emre itaat ettiklerini bildirdiler ve kışlalarını teslim ettiler. Söz konusu bu çalışma Osmanlı Devleti'nin serhat bölgelerinden olan Ahıska'da Yeniçeri Ocağının kaldırılışı ve sonrasında yaşanan gelişmelere odaklanmıştır. Böylece, askerî anlamda yeni döneme geçilirken, yeni düzenin sınıra nasıl yansıdığı irdelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Osmanlı Devleti, Yeniçeri Ocağı, Çıldır Eyaleti, Ahıska Kalesi, Kazan Kaldırma.

**Makale Türü:** Araştırma

## Abstract

The Ottoman Empire's significant territorial losses during the wars of the 17th and 18th centuries brought the idea of reforming the military system to the forefront. This idea persisted among state officials, but many attempts at reform ended with the revolt of the Janissary Corps. The tragic outcome of the initiatives taken during the reign of Sultan Selim III and the obstruction of the proposed reforms at the beginning of the reign of Sultan Mahmud II by the Janissaries gradually led the Sultan to take measures to abolish the Janissary Corps. Ultimately, the military failure during the Greek revolt and the Janissaries' rebellion against the latest military reforms, despite their initial acceptance on 15 June 1826, led to the disbandment of the Janissary Corps, one of the most important institutions of the Ottoman Empire, and its consignment to the pages of history. The abolition of the Janissary Corps and the prohibition of everything associated with it were not limited to Istanbul. By imperial decree, the Sultan also ordered the abolition of the Janissary Corps in the provinces. This decree was sent to the Çıldır Province, centered in Ahıska. When the imperial decree reached the province, the governor of Çıldır gathered the local notables and the public to announce it. Following the necessary measures, the officers of the Janissaries were summoned, and the implementation of the imperial decree was demanded. At that time, there were two Janissary divisions stationed in the Ahıska Fortress, consisting of 300 soldiers. This study focuses on the abolition of the Janissary Corps in Ahıska, one of the border regions of the Ottoman Empire, and the developments that followed. Thus, as a new era began in the military sense, how the new order was reflected on the border was examined.

**Keywords:** Ottoman Empire, Janissary Corps, Çıldır Province, Meskhetian Fortress, Rebellion.

**Paper Type:** Research

[1]Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, h.kara36@hotmail.com
[2]Kafkas Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ok1taykizilkaya@gmail.com

**Atıf için (*to cite*):** Kara, H & Kızılkaya, O. (2025). Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve Ahıska'da uygulanması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27*(4), 1682-1695.

## Giriş

Osmanlı Devleti'nin siyasi tarihinin kırılma noktalarından biri Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması olayıdır. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasının tarihsel olarak pek çok sebebi olmakla birlikte, Sultan III. Selim'in tahtan indirilmesi ve katledilmesi, ocağın ilgasının asıl amili olmuştur. Sultan II. Mahmut, kendisine karşı daima olumlu davranışlar gösteren ve devlet adamı olarak yetişmesinde etkili olan amcazâdesi III. Selim'e karşı büyük bir vefa duygusu beslemekteydi. Geçmişte devletin en seçkin ve en özel askeriyken şimdi asi topluluğuna dönüşmüş olan yeniçerileri, amcası III. Selim'in ölümünden sorumlu tutuyor ve affedemiyordu. Tahta çıktığı andan itibaren, Ocağı kökünden söküp atmak, hep aklında olan bir düşünceydi. Ancak beş yüz yıllık bir geçmişe sahip olduğu gerçeği, ümera, ulema ve halk dimağında devletle özdeşleştiği için ocağın kaldırılması pek de kolay bir iş değildi. Bu nedenle ocağın kaldırılmasının toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edilebilir sebepleri olması gerekiyordu. Nitekim, bu sebepler Mora isyanında yeniçerilerin başarısız olması ve isyan döneminde payitahtta takınmış oldukları tutumla oluştu. Bir anlamda son yeniçeri isyanı Sultan II. Mahmut'un beklediği fırsatı doğurdu (Esad Efendi, 2005, s. LI).

Binaenaleyh, Osmanlı Devleti'nin mutlaka merkezi otoritesinin güçlendirilmesi için reformlara ihtiyaç duyuluyordu. Ancak geçmişteki deneyimlerde görüldüğü üzere Yeniçeri Ocağı varlığını sürdürdükçe bu mümkün görülmemekteydi. II. Mahmud bizzat kendi döneminde de bunu tecrübe etmiş ve sadrazamını yeniçeri isyanına kurban vermişti (Özcan, 2009, s. 329). Ayrıca Osmanlı Ordusu'nun ana kitlesini oluşturan Yeniçeri Ocağının son bir asırdaki eğitimsizliği ve savaşlardaki gayretsizliği devletin gerilemesinin sebebi olarak görülüyordu. Bu nedenlerle Yeniçeri Ocağı, reform yapılması veya lağvedilmesi gereken ilk kurum olarak belirlenmişti. Yeniçerilerin eğitimsizliği ve gayretsizliğinin ağır sonuçları, 1821'de başlayan Mora'daki Rum isyanında açıkça görüldü. Esasında, 1822'de Mora'daki Türkleri vahşi bir şekilde Rumlar tarafından toplu bir şekilde katledilmesinden, yeniçeriler sorumlu tutulabilir ve bu durum fırsata dönüştürülebilirdi (Goodwin, 2008, s. 232-232). Ancak bu durum, Rum isyanının şiddetli bir şekilde devam etmesi nedeniyle hayata geçirilemedi. Buna rağmen yeniçerilerin, eğitimsizlik ve gayretsizliklerinin yıkıcı bir sonucu olarak bu durum padişah başta olmak üzere ümera, ulema ve halkın hafızasına kaydedildi. Yeniçeri Ocağının askeri bir ocak olmaktan ziyade bulundukları her yerde toplumsal düzeni bozan hareket ve eylemleri ve askeri talimi reddetmeleri nedeniyle ocağa karşı olan güvensizlik düşüncesi bu süreçte, devlet adamları ve halk arasında zirveye çıktı. Ocağın kaldırılmasına giden süreçte bahsedilen eğitim eksikliği ve sonuçlarının ağırlığı gerekçe gösterilerek devletin ve toplumun her kesiminde disiplinli, eğitimli ve zamanın şartlarına uygun bir ordu kurulmadıkça, hudutların korunması ile ülke dâhilinde asayişi sağlamanın mümkün olamayacağı kanaati hâkim olmuştu. Bu duruma çare arayan devlet erkânı ve ulema, kendi aralarında gizli müzakereler yapıyor, Mısır'da olduğu gibi talimli bir ordu kurmak için çalışmalar yapılması gerektiğini tartışıyor, ancak Yeniçeri Ocağı'ndan da çekiniyorlardı (Beydilli, 2012, s. 452-457). Bütün korku ve çekinmelere rağmen 25 Mayıs 1826'da Şeyhülislamın konağında Sadrazam Mehmet Selim Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantıda devlet erkânı ve ulema, talimli bir ordu kurma konusunda sonuçları ne olursa olsun nihai bir görüşe vardılar. Alınan karar, ilk olarak Yeniçeri Ocağının eski komutanı olan Ağa Hüseyin Paşa sunuldu ve görüşü soruldu. Ağa Hüseyin Paşa; yeniçerilerin büyüklerini ikna, küçüklerini ram etmek mümkün olsa da bu iki sınıfın ortasında bulunan ve esame akçesinden yararlanmağa alışmış olan mütevelli, aşçı, haseki oturağı gibi adamların, ayak takımını isyana teşvik etmelerinin muhtemel olduğunu ve bu müfsitleri, derhal idam etmekten başka çare olmadığını belirtmiştir.

Ağa Hüseyin Paşa'nın görüşü ve teklifi, Yeniçeri sorunun halledilmesi için en kısa yol olmakla beraber bir isyan ihtimali üzerine hepsini idam etmek, toplantıya katılanlar tarafından uygun ve doğru bulunmamıştır. Bu nedenle reform konusunda önce doğru yol olan nasihat yolunun denenmesi, kabul etmeyenler hakkında gerekli tedbirlerin alınması tercih edildi. Bunun için de öncelikle Ağa Hüseyin Paşa aracılığıyla ocağın kul kethüdası makamında bulunan Hasan Ağa ile ocak üzerinde gayri resmi olarak hâkimiyet kuran ve söz geçiren ele başlardan Kethüda

Mustafa ile Kürt Yusuf çağrıldı. Kendilerine atiyeler vaat edilerek, Yeniçeri Ocağı'nda askeri nizamın seri bir şekilde yerine getirilmesinin sağlanması telkin edildi. Kendilerinden, devlet erkânı ve ulemanın alacakları ortak kararlara itaat edecekleri konusunda söz alındı. Akabinde, 28 Mayıs 1826'da İstanbul'un ileri gelen ulemasının ve ümerasının katılımı ile şeyhülislamın konağında yeni bir toplantı yapılarak, asker talimi bahsinin hukuki (şer'i) yönü tartışıldı. Toplantıya katılanların tamamı talimin vacip olduğunu, Eşkinci Ocağı'nın kurulmasının dini gerekçelerini ihtiva eden bir fetva hazırladı. Ardından hazırlanmış olan fetva, Vakanüvis Esat Efendi tarafından sesli bir şekilde okundu. Fetva, toplantı da hazır bulunanlar tarafından beğenildi ve hepsi altına mühürlerini basarak fetvayı onayladı.

Toplantıya katılan İstanbul kadısı başta olmak üzere müderrisler ve şeyhler toplu halde Yeniçeri Ocağının komuta merkezi olan Ağakapısına gittiler. Heyet Ağakapısına vardıklarında, ocağın ağası Celalettin Ağa ile diğer ileri gelen mensuplarını, kapının önünde bekliyor buldular. Heyet, fetvayı onlara okuyarak, fetvaya uyulması ve gereğinin yerine getirilmesini nasihat yollu bildirdiler. Heyetteki bazı din adamları talimin dini yönden şer'i bir zorunluluk olduğunu, yapacakları talimin Frenk veya gâvur usulü bir talim kesinlikle olmadığını, dinin ve devletin yüceltilmesi için bir çare olduğunu söylediler (BOA. HAT. 298/17687). Yeniçerilerin yapacakları talimin Mısır usulü talim olarak bilindiğini sözlerine eklediler. Ardından Yeniçeri Ağası Celalettin Ağa söz alarak: "İşte fetva, ulema ittifakı ile harp talimi üzerimize vacip oldu. Padişahımızın fermanı da bu merkezdedir. Ne dersiniz? Taahhüdünüzü Bâbıâli'ye arz edeceğim", dedi. Ön sıra da duran bölük ağaları ile ocak ihtiyarları hep birlikte: "Duyduk itaat edeceğiz", dediler. Fetvanın altına onlar da mühürlerini bastılar. Hatta ocağın turnacıbaşısı, ocak imamı, bölükbaşı, odabaşı ve mütevellileri kanımızla mühürleriz diyerek, sadakatlerini bildirdiler ve mühürlerini bastılar. Bunun üzerine Yeniçeri ağası bir sadakat takriri yazarak, gelen heyete belgeyi teslim etti. Heyet, şeyhülislamın konağına geri dönerek, takriri verdikten sonra dağıldılar (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 401-404). Böylece yeniçeriler, zamanın şartlarına uygun askeri talimi kabul ettikleri gibi kendi içlerinden seçilecek askerlerden kurulacak olan Eşkinci Ocağına da karşı olmadıklarını yazılı olarak beyan ve taahhüt ettiler. Bunun üzerine, 28 Mayıs 1826'da Eşkinci Ocağı'nın kurulması kararı alındı (BOA. C. AS. 250/10457).[3]

## 1. Yeniçeri Ocağının Kaldırılması

Eşkinci Ocağı'nın kurulmasına, çağın gereklerine uygun askeri talime itirazları olmadığı konusunda yeniçerilerden alınan sözlü ve yazılı taahhüt üzerine Eşkinci Ocağı'nın kuruluş çalışmaları başlatıldı. Eşkinci Ocağı'nın kuruluş sürecinde, Yeniçeri Ocağının tepkisini çekmemek ve yumuşak bir geçiş yapmak için gösterişten uzak duruldu. Yeniçerileri şüpheye düşürecek her türlü gizlilikten uzak durularak yapılan her çalışma kendileriyle paylaşıldı. Böylece kurulacak Eşkinci Ocağının asker kaynağının, İstanbul'da bulunan 51 yeniçeri ortasının her birinden alınacak 150 kişi olması ve bunlarla eğitime başlanması ve maaş bağlanması kararı alındı (BOA. HAT.289/17315). Bu askerlerin teçhizatları, kullanacakları tüfeklerin cinsi ile eğitimin, nasıl ve nerede olması gerektiği de belirlenerek (BOA. HAT.525/25635), 7,650 Eşkinci askeri kaydedildi (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 403). Askerler kaydedildikten sonra elbise ve teçhizatları, 12 Haziran 1826'da sabah namazından sonra düzenlenen tören ve okunan dualar eşliğinde dağıtıldı. Törene temsili olmak üzere 51 yeniçeri ortasından her birinden alelacele toplanan üç dört kişi, toplamda 200 kişilik acemi eşkinci askeri getirildi ve dini yönü ön planda olan sade bir tören düzenlendi. Bu askerlere verilecek eğitimin, Mısır usulü eğitim olduğunu

[3] Dünki gün olunan rey ve alınan karar üzere bugün Ağakapısı'nda yeniçeri ağası bendeleri koltuk selamlığı edub saat iki sıralarında lazım gelen ocak zabitanı ve mütevellileri ve sairi bi'l-ictima bu defa muktezâ-yı şer'i şerif ittifak ara üzere de yazılan neferatın idecekleri ta'lim ve ta'lim mutlaka din ve devletimizin düşmanı olan gavurların kullandıkları zâyi'-i harbiyeye mukabele bi'l-misl olmak ve belki onlar beş dürlü yaptılar ise biz on kat yapub 'idayı dinimize galebe etmenin çaresini bulmaktan ibarettir. İşte şer'i şerifin emri ve cümle ittifakı ve şevketlü kudretlü padişahımız efendimizin fehameti bunun üzerinedir. Ve bunda gavur talimi tabirine kat'â mahal olmayub umur-ı şer'iyye meham-ı diniyeden olduğuna fetva verildi. Mâmâfih olunacak talim dahi Frenk usulünce olmayub Mısır talimi unvanıyladır. (BOA. HAT. 298/17687).

göstermek için de komutanlığına bir vesile ile İstanbul'da bulunan Mısır ordusu binbaşılarından İbrahim Ağa ile harp fenninden anlayan üç zabit komutan tayin edildi. Bahsi geçen komutanlar da bu törende hazır bulundu (Ayar, 2005, s. 108).

Yeniçerilerin tepkisini çekmemek için gösterilen titizliğe rağmen Eşkinci Ocağı askerleri eğitime başladıkları gün yeniçeriler daha önce verdikleri söz ve taahhütten dönerek, huzursuzluk alametleri göstermeye başladılar. Yeniçerilerin, XVII. yüzyılın başlarından itibaren isyan merkezi olarak kullandıkları Etmeydanı'na, 15 Haziran 1826'da kışla mutfaklarında kullanılan büyük yemek kazanlarını çıkararak etrafında toplandılar. İstekleri reddedilince de kazanlarını büyük bir öfkeyle ters çevirerek isyanı başlattılar (Es'ad Efendi, 2005, s. LII; Goodwin, 2008, s. 235-236). Yeniçeriler, kazanlarını ters çevirdikten sonra İstanbul'da üst düzey devlet adamlarını öldürmek için aramaya, bulamadıklarının evlerini yağmalamaya giriştiler (Beydilli, 2012, s. 455). Daha önce ulema ve devlet erkânı huzurunda talimli asker yazılması ve yeniçerilerin muhtemel tepkilerinin yatıştırılması konusunda kendilerinden söz alınan Kethüda Mustafa ile Kürt Yusuf, verdikleri sözden dönerek, ocak mensuplarını isyana teşvik etmeye başladılar. Durumun kötüleştiğini ve her isyan hareketinde dükkânlarının yağmalandığının bilincinde olan esnaflar işyerlerini kapattı. Bunun üzerine, nakilci lakabı ile tanınan Mustafa adlı bir yeniçerinin öncülük ettiği tellallar: "Fetva ve hüccet yayanları ve bütün başı kavukluları öldüreceğiz. Evlatlarını esir edeceğiz. Bekârlarını on kuruşa, dullarını beş kuruşa satacağız. Herkes dükkânını açsın", sözleriyle etrafa korku ve dehşet vermeye başladılar (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 404-407). Amaçları, ulemanın verdiği fetva ile çıkarılan padişah fermanına itaat ve sadakat gösteren, kendilerine cephe alan ulema, ümera ve ahaliyi korkutarak, sindirmekti. Bu gibi söylem ve ardı sıra yaşanan gelişmelerden, İstanbul halkı dehşete kapılmıştı (Goodwin, 2008, s. 238).

Sadrazamın etrafında toplananlar korku içinde olmalarına rağmen başlayan isyanın bastırılması için canla başla gayret gösteriyorlardı. Destek verenlerin tamamı, isyancıların başarılı olmaları durumunda ilk olarak kendi mal ve mülklerinin yağmalanacağını biliyorlardı. Bu nedenle büyük bir hevesle sadrazamın toplanma alanı olarak belirlediği Topkapı Sarayı'nın yakınında bulunan Yalı Köşkü önüne geldiler. Yine şeyhülislam ile İstanbul'daki bütün ulema ve medreselilere de haberciler gönderilerek, saltanatın korunması için Topkapı Sarayı'na gelmeleri istendi. Benzeri haberciler, tersanenin, topçuların, istihkâmcıların ve top arabacılarının komutanları dâhil devletin üst seviye askeri memurlarına da gönderilerek, emirleri altındaki askerlerle toplanma alanına çağrıldılar. Bu çağrının ardından Bâbıâli ve Tersane-i Amire Emini Sait Efendi, Topçubaşı Numan Ağa, Humbaracıbaşı Dede Mustafa Ağa, Lağımcıbaşı Halil Bey'e askerleriyle kendilerine katılmaları bildirildi. Bunun üzerine çağrılan tanınmış subaylar, emirlerindeki askerlerle toplanma mahalline geldiler. Özellikle gaddarlığı ve acımasızlığıyla tanınan atlı topçu yüzbaşısı Karacehennem İbrahim Ağa'nın dokuz top ile toplanma mahalline giriş yapması, Sadrazam ile ileri gelen ümera, ulema ve halkı memnun ettiği gibi kendilerine olan güveni artırdı (Ayar, 2005, s. 120-121).

Bu gelişmeler olurken, toplanma alanına gelenlerden bazıları yeniçerilere yeniden arabulucu gönderilmesini istediler. Bunun için de açık sözlü olmasıyla tanınan Müderris Abdurrahman Efendiyi önerdiler. Müderris Abdurrahman Efendi, asi yeniçerilerin asla yola gelmeyeceğini söyleyerek, elindeki tespihi sert bir şekilde yere çarparak reddettiğinden bu tekliften vazgeçildi. Padişah kalabalığın olduğu yere geldikten sonra, sadrazamın isteği üzerine Sancak-ı Şerif muhafaza edildiği yerden toplanma alanına getirilerek buradaki dini, askeri zümreler ile halk yığınlarına gösterildi. İsyancı yeniçerilerin dinden çıktığı, artık Ümmet-i Muhammed'den olmadıkları, küfür üzere oldukları ilan edildi. Toplananlar arasında bulunan Padişah imamı Zeynelabidin Efendi'nin:

> "Yeniçeriler bu hususa (talime) dair olan hüccet-i şeri'yeyi mühürlemişlerken, şimdi caymaları isyan ve fesat alametidir. Bu hainlerin, bu din ve devlete etmedikleri hıyanet kalmadı. Üzerlerine kılıçla varmak dinin icabıdır. Ey Muhammet ümmeti ne durursunuz? Allah rızası için eşkıya ile cenk edin" (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 412).

şeklindeki sözleri üzerine toplanan kalabalık, hep bir ağızdan tekbir getirerek, harekete geçmeye hazır olduklarını gösterdi. Kendilerinin sevk ve idaresi için bir başbuğ atanmasını istediler. Bunun üzerine Baruthaneler Nazırı Necip Efendi, kavuğunu çıkarıp, sarığını başına sararak ve asker kıyafetine bürünerek, kendisinin başbuğ tayin edilmesi konusunda ricacı oldu. Bu isteği kabul edilen Baruthaneler Nazırı'nın maiyetine; Kapıcıbaşı Mısırlı Ali Bey, Mısırlı Emin Bey, Ferecik Ayanı Emin ve Şerif Ağa yardımcı tayin edildi. Daha sonra isyancı yeniçerilere karşı harekete geçildi. Toplanan Padişah taraftarı askeri birliklere sadrazamın öncülük etmesi uygun bulunmadığından Ağa Hüseyin Paşa ile Mehmet İzzet Paşa komutan tayin edildikten sonra Etmeydanı'ndaki yeniçeriler üzerine hücum olundu. Böylece, 15 Haziran 1826 Perşembe gecesi başlayan isyan hareketi karşılıklı çatışmaya dönüştü. Çarpışmalarda, Etmeydanı'ndaki yeniçeriler tutunamayarak hemen yakında bulunan kışlalarına çekildiler ve kışla kapılarını kapatarak, savunmaya geçtiler. Bu olaylar yaşanırken Karacehennem İbrahim Ağa, kışlanın Etmeydanı'na açılan ve ana giriş kapısına önüne gelerek içerideki yeniçerilere itaat ve teslim olmaları için yeniden çağrıda bulundu. Ancak bu çağrıya isyancı yeniçeriler, köpek uluması ve tüfek ateşiyle karşılık verdi. Amaçları iyice anlaşıldığından, Hüseyin ve İzzet paşaların emriyle mevzilendikleri Etmeydanı yakınındaki kışlaları yeniden top ateşine tutuldu. Mevzilendikleri kışlanın ana giriş kapısı top ateşiyle kırıldığı gibi arkasına mevzilenen isyancıların büyük bir kısmı öldürüldü. Bunun üzerine Karacehennem İbrahim Ağa ile Tophane imamı öncülüğündeki kuvvetler tereddüt etmeden kışlaların içine doğru hücuma geçti. (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 412). Çarpışmalarda, acımasızlığı ve gaddarlığı ile tanınan Topçu zabiti Karacehennem İbrahim Ağa büyük cesaret gösterdi. Etmeydanı ve kışladaki çarpışmalar neticesinde, Yeniçeriler kısa sürede bozguna uğratıldı. 16 Haziran 1826 günü kazanan taraf artık belli olmuştu. İsyana katılan ve firar eden ocak mensuplarının takibi aşamasına geçildi. Firar edenlerin bir kısmı son çare olarak, Etmeydanı'nın ortasında bulunan Bektaşi dervişlerinin mahfillerine sığınmaya çalıştı. Diğerleri ise kışla koridorlarında, odalarında ne yapacaklarını bilmeden çaresizce koşturup ölmeden önce birbirlerini suçlamaya başladı. Bu olaylar yaşanırken, Mustafa adlı bir topçu, yanan bir odun parçasıyla kışlalarını ateşe verdi. Bu suretle, isyanın planlanıp, uygulama safhasına geçirildiği yeniçerilerin ana merkezi yakıldı. Kışlalarına sığınan isyancı yeniçerilerin bir kısmı yanarak veya dumandan boğularak öldü (Goodwin, 2008, s. 242). Sağ kalan yeniçeriler canlarını kurtarmak için kaçarak, izlerini kaybettirmeye çalıştılar (Karal, 2011: 149). İstanbul'dan firar eden yeniçerilerin peşine düşüldü. Ele geçirilenler, yakalandığı yerde idam edildi (BOA. HAT. 293/17437). Bu gelişmeler esnasında padişah ve sadrazamın bulunduğu Sultanahmet Camisi adeta bir karargâha dönüşmüştü.

İsyancı yeniçerilerin bozguna uğratıldığı haberini Veli Paşazade İsmail Bey, Sadrazam'a ulaştırdı. Bu haber saray ve destekçileri arasında büyük bir sevinçle karşılandı. Sadrazamın yanında bulunan ümera ve ulema birbirilerini tebrik ettiler. Buna rağmen yeniçerilerin geçmişte birçok olaya sebep olup, sonuçta hep kazanan taraf olmaları nedeniyle, kısa sürede bozguna uğratılmalarına herkes şaşırdı. Yine bu gelişme üzerine, Osmanlı Devleti'ne dost olan yabancı devletlerin elçileri Bab-ı Ali'ye tebrik mektupları gönderdiler (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 413).

16 Haziran 1826'da Cuma Selamlığı, Zeynep Sultan Camii'nde düzenlendiğinde, yeniçeri zabitlerinden kimse bulundurulmadı. Bu durum Yeniçeri Ocağının tamamen itibardan düştüğünün işareti oldu. 17 Haziran 1826'da sabah namazından sonra ulema ve ümera, Sultanahmet Camisi'nin mahfeli hümayununda yeniden toplandı. Toplantıya katılanlar, Yeniçeri Ocağının kaldırılıp, kaldırılmaması konusunda görüşlerini sundular. Toplantıya katılanların çoğunluğu, çok eski bir askeri kurum olduğu için kaldırılmasından ziyade ıslah edilerek, devam etmesi lehinde görüş bildirirken Reisülküttap Şeyda Efendi'nin ocağın tamamen kaldırılması gerektiğiyle ilgili şu sözleri dikkat çekicidir:

> "Bu rezil zümre şimdiye kadar Devlet-i Aliye'nin işlerine müdahale etmemek üzere verdikleri sözü ne vakit yerine getirdiler? Defterler dolusu, sohbetlerin gereğini ne zaman yaptılar? Hele son sohbetin mürekkebi bile kurumadan yine isyan etmediler mi? Şimdi içlerinden bu kadarı idam olundu, onlar bunu unutur mu? Devlete düşmanlıkları artmaz mı? Bunların nam ve

nişanları sahife-i rüzgârdan silinmedikçe fesat ve fitneleri ortadan kalkmaz. Böyle fırsat her zaman ele geçmez. Sonra nedamet fayda vermez. Yeniçeri ocağını tamamen kaldırmadan başka çare yoktur." **(**Ahmet Cevdet Paşa, 2011, s. 428**)**

Ulemanın bu toplantısına daha sonra diğer vezirler, kazaskerler, şeyhler, davet olunarak, Beylikçi Pertev Efendi'nin kaleme aldığı ferman sureti onlara da okundu. Toplantıya katılanlar tarafından beğenilerek, Padişaha arz edildi. Toplantıda alınan kaldırılma kararının icrası için 17 Haziran 1826'da hattı hümayun çıkarıldı. Sultanahmet Camisi'nde kılınan öğle namazını takiben cami cemaat ile dolu iken Vakanüvis Esat Efendi minbere çıkarak, Peygamber sancağını öptükten sonra yeniçeriliğin kaldırılmasına dair fermanı okuyarak, ilan etti (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 414-415). Söz konusu fermanda, Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin kuruluşu da duyuruldu. Ferman, taşradaki yöneticilere de gönderilerek, yapılanların ülkeye duyurulması istendi (Esad Efendi, 2005, s. 92-96). Ayrıca bundan sonra yeniçeri zabitliği, yoldaşlığı, serdarlığı, turnacılık, zağarcılık, ağalık, vb. tabirler ile yeniçeriliğe dair bütün nişan ve alametlerin yasaklandığı ülke geneline duyuruldu (BOA. HAT. 295/17517). Bu emre rağmen yeniçerilik iddiasında bulunan veya alametlerini taşıyanların giyenlerin bulundukları yerlerde yakalanarak, idam edilmeleri için ülke geneline yazılı emirler gönderildi (BOA. HAT. 292/17434; bkz. Sezer, 1997, s. 215-238).

Yeniçeri Ocağının İstanbul'da ortadan kaldırılmasının akabinde eyaletlerde büyük kale statüsünde bulunan kalelerden de yeniçerilerin sökülüp atılması gerekiyordu. Bu amaçla eyaletlere de emirnameler gönderilerek, emrin gereğinin yerine getirilmesi bildirildi. İstanbul'dan firar eden yeniçerilerin bulunması için ülkenin her tarafında araştırma yapıldı. Taşradaki yeniçeriler, merkezlerinin yok edilmesi nedeniyle ne yapacaklarını bilemediklerinden büyük bir kısmı direniş göstermeden itaat ettiler, karşı çıkanlar ise zorla dağıtıldılar. Travnik, İzmit, Vidin ve Edirne gibi birkaç yerde ocağın kaldırılmasına direniş gösterilmiş ise de direnenlerin büyük bir kısmı öldürüldü bir kısmı da başka yerlere sürüldü. Karşı çıkılan yerlerden biri olan Travnik'te, yeniçeriliğin kaldırılmasını uygulamak isteyen Kadı Mehmet Efendi, bir meclis-i şer toplayarak, yeniçerileri davet etti. Davetin içeriğinden haberdar olan 1000'den fazla yeniçeri, silahlanmış bir şekilde gelerek toplantıyı bastı. Gönderilen emrin yazılı metnini almak isteyen yeniçeriler, Kadı Mehmet Efendi ile destek verenleri öldürmekle tehdit ederek, kendisini zorla vali kapısına götürdüler. Burada Kadı Mehmet Efendi'yi darp ederek, ölüm tehdidiyle, kadılıktan kendisini azlettiğini beyan eden bir yazı aldılar. Azil yazısı ve İstanbul'dan gönderilen yazılı emir alındıktan sonra bırakılan kadı, bir evde saklandı. Saklandığı evden gizli bir şekilde, İstanbul'a gönderdiği yazıda kendisine kimsenin yardım etmediğini perişan bir halde olduğunu bildirdi (BOA. HAT. 1137/45268). Bu mektup üzerine Travnik'teki yeniçerilerin üzerine gidilerek, yakalananların tamamı idam edildi. Kadıya destek vermeyen ümera ve ahaliden çok sayıda kişi, suçunun büyüklüğüne göre ya idam edildi veya sürgüne gönderildi. Bu olaylar yaşanırken hem İstanbul'da hem de taşrada eski ve yaşlı yeniçeriler daha deneyimli olduklarından halk arasına karışarak izlerini kaybettirdiler (Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, 2006: 48). Padişah'ın emrine karşı en şiddetli direniş Bosna'da olsa da Anadolu'da da bütün emir ve kovuşturmalara rağmen, belgelere yansıdığı kadarıyla, ocak teşkilatı ve mensubiyet ruhu bütünüyle dağılmadı. Örneğin Tokat'ta kahvelerde toplanan alemdarların ocağın bir gün geri geleceğine dair muhabbet ettikleri, yeniçeriye dair kıyafetleri ve başlıkları üzerlerinde taşıdıkları, 'ağa kapusu'na dahi dokunulmadığı, bir tahsildar tarafından Sivas valisine bildirilmişti (Yıldız, 2009, s. 77).

## 2. Çıldır Eyaleti ve Ahıska Kalesi

Osmanlı Devleti Doğu Anadolu'da faaliyetler yürüttüğü dönemde Çıldır ve çevresi Safevi etkisi altındaki Atabeg meliklerinin hakimiyeti altında bulunuyordu. Kanunî Sultan Süleyman zamanında bu bölgedeki Osmanlı-Safevi mücadelesi yoğunlaştı. Osmanlılar 1548-1549 askerî harekâtları ile Atabegler yurdunun büyük kısmını zapt etti. 1578'te başlayan Kafkasya seferleri sürecinde Osmanlılar, Safevileri Çıldır Savaşı'nda (9 Ağustos 1578) mağlup etti ve Ahıska ve çevresine hâkim oldu. (Kırzıoğlu, 1998, s. 288-289). Atabek yurdu olarak bilinen bölge, Kıpçak Türklerinin hatırasını ve bakiyelerini taşımaktaydı. İşte bu Atabek yurdu üzerinde merkezi Ahıska Kalesi olmak üzere Çıldır Eyaleti kuruldu (1551) ve beylerbeyi olarak, İstanbul'da İslam'ı kabul

edip Mustafa ismini alan Minûçihr atandı (Emecen, 1993, s. 300). Lala Mustafa Paşa Çıldır Savaşı'nın yapıldığı yerin adına ithaf olmak üzere, eyalete Çıldır adını verdi (Kırzıoğlu, 1958, s. 525). Osmanlı tarihlerinde bu eyalet, bazen Çıldır bazen de Ahıska Eyaleti olarak adlandırıldı. Bu suretle Ahıska ve çevresi, 1578'den 1828'e kadar yaklaşık iki buçuk asır Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kaldı. Bölge hâkimiyete alındıktan sonra devletin daimî gücü olan yeniçerilerin bir kısmı Ahıska Kalesi'nde konuşlandırıldı. Osmanlı Devleti, Ahıska Kalesi'nde yeniçerileri konuşlandırmak suretiyle bölgede yaşayan ahaliye, burada kalıcı olduğunu, can ve mal güvenliklerinin Osmanlı Devleti'nin korumasında olduğunu taahhüt etmiş oldu (Akbaba, 2018, s. 7)

Osmanlı Devleti'nin Ahıska ve çevresindeki hâkimiyeti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşına kadar devam etti. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini sona erdiren gelişmelerin başlangıcı,1768-1774 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı oldu. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta yenilmesi üzerine Rusya, Osmanlı hâkimiyetindeki Kırım Hanlığını ele geçirdi. Savaşı sona erdiren Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile de bu durumu Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdi. 1829 savaşında Osmanlı Devleti'nin yenilmesi Rusların Kafkaslarla ilgili daha derinlikli planlar yapmasının yolunu açtı (Tanrıverdi, 2021, s. 255). Çarlık Rusya, Kafkasya bölgesini ele geçirmek için seri askeri hareketlere başladı. Rusya'yı Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkasya'da durduracak güçlü bir devlet olmadığından, Rus yayılmacılığı hızlı bir şekilde gelişti. Güney Kafkasya'da yerel hanedanları bir bir ortadan kaldıran Çarlık Rus orduları, Osmanlı Devleti üzerindeki tehdidi artıracak şekilde sınırlarını genişletti. 1801'de Gürcistan'a hâkim olan çarlık Rusyası (Bkz. Tanrıverdi, 2019, s.18-19), bölgeyi iki Müslüman ülke olan İran ve Osmanlı Devleti'ne yönelik yapacağı saldırılar için askeri üs ve lojistik merkezi olarak kullanmaya başladı. Rusya, elde ettiği bu üs sayesinde İran ile yaptığı 1826-1828 savaşında üstün geldi. Bu savaş neticesinde Rusya, 10 Şubat 1828'de İran ile yaptığı Türkmençay Antlaşması ile Revan Hanlığının (günümüz Ermenistan) topraklarını ele geçirdi. Akabinde Osmanlı Devleti'ne 1828'de savaş ilan ederek, Osmanlı Devleti'ni de yenilgiye uğrattı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde, Çıldır Eyaleti'nin merkezi olan Ahıska Sancağı Rus kuvvetleri tarafından işgal edildi (BOA. C.AS. 655/27526; Uyar-Ericson, 2017, s. 286-289). Savaşı sona erdiren 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Çıldır Eyaleti'nin yarısı Rusya'ya terk edildi (Aksan, 2017, s. 380).

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasıyla daha önceden Ruslar tarafından elde edilen Ahıska, Kars ve Erzurum çevresinde yaşayan Osmanlı tebaası olan Ermeniler de Ruslar lehine hareketlendiler. Ermeniler, Rus Ordusuna öncülük ve kılavuzluk ederek, bahsi geçen yerlerin Rus işgaline uğramasında etkili oldular. Bu nedenle Rusya, Edirne Antlaşmasının 13. maddesinde, savaşta Rusya'ya yardım eden Ermenilerin cezalandırılmayacağına dair Osmanlı Devleti'nden garanti aldı. Osmanlı Devleti, Edirne Antlaşmanın 13. maddesi ile Ermenilere af garantisi verdiği gibi Rusya'ya yardım edenlerin istedikleri yerlere göç etmesine engel olmayacağı güvencesini de kabul etti. Ancak savaştan sonra Osmanlı Devleti, kendisine iade edilen yerlerde bulunan ve ihanet eden Ermenilerin göç etmesini istemedi. Bu amaçla, bölgedeki Ermeni toplumunun dini önderlerine af belgeleri gönderildi (Turan, 1951, s. 142). Ancak Ahıska ve çevresinde yaşayan Türk ve Müslüman ahalinin önemli bir kısmı, dışlayıcı Rus politikaları neticesinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan topraklara göç etmek zorunda bırakıldılar. Ahıska ve çevresinde Türk ve Müslümanlardan boşaltılan topraklara ise Rus yanlısı Ermeniler, çeşitli himaye edici kanuni düzenlemeler ve maddi teşviklerle yerleştirildi (BOA. HAT. 1047/43212).

Rusların demografik yapı üzerindeki bu politikası, bölgedeki Osmanlı yetkililerinin dikkatini çekti. Binaenaleyh, Erzurum ve Sivas valiliği görevinde bulunan Hasan Paşa, Rus generali Pankratyev'e, konuyla ilgili bir mektup göndermiştir. Hasan Paşa'nın gönderdiği mektupta, Edirne Antlaşmasının içeriği hatırlatılarak, Rus tarafının antlaşmaya uygun hareket etmesi istenmiştir. Çünkü, Rusların bölge nüfusu ile ilgili tasarrufları belirtilen anlaşmaya aykırı idi. Neticede Erzurum'da bulunan General Pankratyev, Erzurum ve çevresine tellallar çıkararak, göç etmek istemeyen Ermenilere baskı yapılmayacağını ilan etti. Buna rağmen Ermenilerin göçü

konusunda Ruslar ve işbirlikçi Ermeni ileri gelenleri boş durmadı. Erzurum ve çevresinde yoğun bir propaganda faaliyetinde bulunan Ruslar, göç etmek isteyenlerin göç defterine adını yazdırmalarını istediler. Göç etmek istemeyen ve adlarını yazdırmayanları ise tehditle göç defterine kaydettiler. Bu durumu Vali Hasan Paşa, Babıâliye'de bildirmiştir. Hasan Paşa gönderdiği bilgilendirme yazısında, Erzurum'daki Ermeni karabaşı tellâl çıkartarak; "Rusyaluya gidenler Karabaş'ın defterine ve kalanlar dahi mahallat imamların defterine yazılsınlar ve mahalle imamı defterine yazılanların emvali gâret ve hanesi ihrak olunacak", propagandası ile Ermenileri tehdit ettiğini, tehditlere rağmen gitmek istemeyenleri dövdürtmekte olduğu bilgisini vermiştir. Rus propagandası ve zorlamasıyla Ahıska ve çevresine göç ettirilen Ermeniler, bölgedeki Türklerin başına bela oldular. Rus himaye ve koruması altında Ahıska ve çevresine göç eden Ermeniler, Ahıska ve çevresinde şımarık hareketlerle Türklerin göçünün hızlanmasına sebep oldular. Göç eden Türk ve Müslümanların geride bıraktıkları malvarlıklarının büyük bir kısmına zorla el koydular veya değerinin çok altında, güya satın aldılar (Dinç, 2015: 211-213). Böylece Ahıska çevresinde yaşayan Türkler, sosyal, kültürel ve hukuki yönden dışlayıcı Rus politikasının mağduru oldular.

### 2.1. Yeniçeri Ocağı Kaldırıldığında Ahıska'nın Sosyal ve İdari Durumu

Ahıska merkezli Çıldır Eyaleti, XIX. yüzyılın ilk yarısında (1828'e kadar) Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Bölgesine en yakın eyaleti konumundaydı. 1828'de Rus işgaline uğramadan önce eyalet 24 sancaktan oluşuyordu (Dinç, 2015: 59-60). Ahıska merkezde beylerbeyi (mirmiran), kadı, müftü vb. üst düzey görevliler bulunuyordu. Ahıska Sancak merkezinde kimisi kale içinde kimisi dışında olmak üzere otuz iki mahalle olup, her mahallenin camisi vardı. Yine kaynaklarda, Ahıska'ya bağlı altmış bir köyde cami olduğu görülür. Mahalle ve köy camileri imamların idaresinde olup muhtarlık teşkilatı kurulana kadar (1829) aynı zamanda muhtarlıkla ilgili iş ve işlemleri de yürütmekteydiler. Ahıska Sancağının, Ahalkelek, Penek Ardahan, Göle Altunkale, Azgur, Maçahel, Mamervan, Menlik, Ardanuç, Murgul, Poshov ve Tavusker olmak üzere on dört kazası olup, hepsinde cami bulunmaktaydı. Bu nahiyelere bağlı köylerin tamamında olmasa bile bir kısmında cami bulunmaktaydı (Aras, 2022: 34-35).

Ahıska sancak merkezinde bulunan kale, eyaletin savunulmasının da odak noktasıydı. Kale, İstanbul'dan gönderilen yeniçerilerin idaresinde bulunmaktaydı. Kalede görevlendirilen yeniçeriler, üç yılda bir değiştirilirlerdi. Kale'de ihtiyaç duyulan diğer sınıflardan askeri birlikler de konuşlu olup, herhangi bir tehlike anında savunulmasında topçular ile yeniçeriler ön planda yer alırlardı. Bu sınıf askerler, İstanbul'dan gönderildiği ve maaşlı oldukları için devletin gücünü temsil ederlerdi. 1826'da Ahıska merkezli Çıldır Eyaletinde askeri sınıf içinde tımarlı sipahiler de olup, savaş dönemlerinde orduya katılmakla yükümlüydüler (BOA. C. ML. 767/31262). Bu durum, Yeniçeri Ocağı kaldırılıp, acil asker ihtiyacı ortaya çıktığında, Çıldır, Erzurum, Kars ile Van'da çok sayıda tımarlı sipahi olduğu, bunların alaybeyleri kumandasında Erzurum'a celp edilerek, talime başlamaları emredilmişti (BOA. HAT. 290/17400). Ahıska merkezli Çıldır Eyaletinde bulunan tımarlı sipahilerin 7-8 senede bir yoklamaları yapılmaktaydı. Erzurum Eyaleti'nde ise 3 senede bir yoklama yapılmaktaydı. Belirtilen durumu emsal gösteren Erzurum Valisi Mehmet Sait Galip Paşa, 3 senede bir gönderilen yoklama memurlarının ziyade harç istemeleri ve iaşelerinin tımar sahipleri tarafından karşılanması nedeniyle mali yönden zor duruma düştüklerini belirterek, Erzurum Eyaletine de Ahıska ve Kars'ta olduğu gibi 7-8 senede bir tımar yoklama memurlarının gönderilmesini İstanbul'dan talep etmiştir. Gönderdiği yazıda, daha önce Ahıska'da 3 senede bir yapılan yoklamanın Ahıska ve Kars tımar sahiplerinin talebi üzerine 7-8 seneye çıkarıldığını emsal göstererek, Erzurum Eyaleti'ndeki tımarların Ahıska ve Kars'a nazaran mahsuldar olmadığını da belirtmiştir (BOA. C. ML. 767/31262).

### 2.2. Ahıska Kalesi'ndeki Yeniçeriler

Ahıska Kalesi, Safevilerle yapılan 1578 Çıldır Savaşı neticesinde Osmanlı hâkimiyetine geçmiş olup, 1590 Ferhat Paşa Antlaşması ile bu durum kesinleşmişti (Kırzıoğlu, 1958: 525). Ahıska, Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra kalesine Yeniçeri Ocağına mensup askerler konuşlandırıldı. Ahıska Kalesi'ndeki yeniçerilerin varlığına dair ilk yazılı belge, 1593-1594 tarihine aittir. Belgede, Ahıska Kalesi için görevlendirilen yeniçerilerin maaşlarının ödenmesi, Ahıska'ya varıncaya kadar yol güzergâhındaki sancak ve kaza yöneticilerinden, iaşelerinin karşılanmasında kolaylık ve titizlik gösterilmesine hususi önem gösterilmesi istenmiştir (BOA. A. DVNSMHM. d. 71/179: 7-8). Ahıska Kalesi'nde görevlendirilen yeniçeriler, 1590 yılında Ferhat Paşa Antlaşması sonrasında konuşlandırılanlardan görevi devralmaya gidenlerdi. Ahıska Kalesi'nde bulunan yeniçeriler ise üç yıllık taşra görevlerini yeni gelenlere devrettikten sonra merkezleri olan İstanbul'a dönerlerdi. Osmanlı Devleti'nin Ahıska Kalesine 1590'dan ocağın kaldırıldığı 1826 yılına kadar savaş dönemleri hariç olmak üzere her üç yılda bir değiştirilen iki yeniçeri cemaati konuşlandırdığı anlaşılmaktadır. Ahıska'daki yeniçerilerin maaşları Ahıska'nın Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmesinden 1775-1776 (h.1189) tarihine kadar merkezi hazineden ödenirken, bahsi geçen tarihten itibaren kesilmiştir. Ahıska Kalesi'nde konuşlandırılan yeniçerilerin maaş ve ihtiyaçlarının Ahıska merkezli Çıldır Eyaletinin gelirlerinden karşılanması yoluna gidilmiştir. Ancak bu durum, vergi yükümlüsü ahaliye ağır geldiğinden, ödemede güçlük çekilmiştir. Hatta bundan dolayı bazı huzursuzluklar yaşanmıştı. Bu huzursuzlukların yaşanmaması ve maaşlarının 1774-1775 tarihine kadar olduğu gibi merkezi hazineden (Hazine-i Amire'den) ödenmesi isteğini Çıldır Valisi bir arz yazısı ile İstanbul'a bildirdi. Bu istek, padişah tarafından kabul edilerek, merkezi hazine ile Erzurum Eyaleti valisi ve şark seraskerine gerekli emir verilmiştir (BOA. HAT. 338/19324). Buna rağmen Ahıska Kalesi muhafazasında olan yeniçeriler yine maaşlarını alamadılar. Bunun üzerine ikinci bir defa müracaat ederek, maaşlarının karşılandığı yerlerin ahalisinin savaş nedeniyle dağıldığını bu nedenle, 1187 senesinden 1192 senesine (1774-1778) kadar olan dört yıllık, 93,783.5 kuruş maaşlarını alamadıklarını yeniden bildirdiler. Yeniçeriler, maaşlarını alamamaları nedeniyle sefalete düştüklerini, sefaletlerinin bir nebze de olsa giderilmesi için alamadıkları 1187 yılına ait 27.236 kuruşun ödenmesi için kendilerine ayrıcalık tanınarak, hazine-i amire tarafından karşılanması istirhamında bulundular (BOA. AS. 118/5290).

XIX. Yüzyılın başlarında Çıldır Eyaleti'nin merkezi Ahıska Kalesi'nde iki yeniçeri cemaati olup, görev yapanların sayısı, 290-322 arasında değişmekteydi. Bu Yeniçeri Cemaatleri, kalenin içinde yer alan 93 Cemaati ile 48 Cemaati olarak adlandırılan kışlalarında ikamet ediyorlardı (BOA. HAT. 850/38095). Ahıska Kalesi'ndeki yeniçerilerin, 1772 yılının Nisan Ayı'nın başından (1186 Muharrem Ayı başından), 1774 yılı Mart Ayı sonuna (1187 senesi Zilhicce Ayı sonuna) kadar Ahıska Kalesi'nde bulunan 323 yeniçerinin bir yıllık et ve buğday (goşt ve hınta) ihtiyacının parasal meblağı, 1198 kuruş tutmaktaydı (BOA. C.AS. 210/9015). XIX. Yüzyılın başlarında yani 1804-1805'te kaledeki yeniçeri ve maaşlı diğer askerlerin bir yıllık ihtiyacı olan 25 bin kile buğday ve arpanın alınması talep edilmekteydi (BOA. C. AS. 249/10440). 1805-1806 kışı için Ahıska Kalesi'nde bulunan 290 yeniçerinin kışlık (zimistani) çuha bedeli ise 435 kuruş tutmaktaydı (BOA. C. AS. 554/232/59). 1812'de kalede bulunan 291 yeniçerinin bir yıllık et ve buğday (goşt ve hınta) zahire ihtiyacı için gerekli olan paranın meblağı, 1078 kuruş tutmakta olup, aynı zaman diliminde Ahıska Kalesi'nde görevlendirilen 28. Dergâh-ı Ali Cebeci askerinin et ve buğday ihtiyacının parasal değeri ise 91,5 kuruş tutmaktaydı (BOA. AE. SMHD. II. 51/3335). Bütün bu veriler, Ahıska'daki yeniçerilerinin nüfusu hakkında bize bilgiler vermektedir. Diğer taraftan Ahıska kalesinde görev yapan yeniçerilerin yoklama defterleri de mevcuttur (Bkz. BOA, D. YNÇ d. 33938; MAD. D. 17704).

### 2.3. Yeniçeri Ocağının Kaldırıldığı Haberinin Ahıska'ya Ulaşması

Üst düzey devlet adamları ve ileri gelen ulemanın katılımı ile 16 Haziran 1826'da yapılan danışma toplantısında, Yeniçeri Ocağının hemen kaldırılması kararı alındı. 17 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı ve bu taifeden itaat etmeyenler hakkında yapılacakları ihtiva eden

bir hattı hümayun çıkarıldı. Bu kararı verenlerden biri de İstanbul'da Ahıskalı Ahmet Efendi'dir. Kendisi danışma toplantısında korkmadan tesirli bir konuşma yaparak, tereddüt içinde olanların tereddüdünü gidererek, ocağın kaldırılması için verilecek fetvaya destek vermiştir (Ahmet Cevdet Paşa, 2008, s. 415-417). Bu amaçla, İstanbul'dan Osmanlı ülkesinin her tarafına Yeniçeri Ocağının kaldırıldığını bildiren haberciler gönderildi. Ayrıca sadrazam tarafından valilere, bulundukları eyaletlerde yeniçerilerin ocaklarının söndürülmesi için hususi talimat verildi. Talimat göre yeniçeriler kazanlarını teslim edecekler ve bulundukları kaleleri terk edeceklerdi. Bundan sonra yeniçeri kelimesi kesinlikle dile getirilmeyecekti. Yeniçeriler lehinde söz söylemeye cüret edenler ağır cezalara çarptırılacaktı (Karal, 2001, s. 149).

Yeniçeri Ocağının kaldırıldığını bildiren ferman ile sadrazamın talimatı, Erzurum, Kars, Çıldır ve Van eyaletlerine, saray kapıcıbaşılarından (serbevvabin-i dergâh-ı ali) Mehmet Ağa getirmişti. Mehmet Ağa hızla Erzurum'a gelerek, Yeniçeri Ocağının kaldırıldığını Erzurum Valisi Mehmet Said Galip Paşa'ya tebliğ etti. Haberi alan vali, Erzurum'da görevli kadı, naip, Yeniçeri Ocağı dışındaki askeri birliklerin komutanları, ulema ve ahalinin ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantı yaparak, gelen emri onlara duyurdu. Toplantı neticesinde, Erzurum'un bütün ümera, ulema ve ahalisi gelen fermana itaat ettiklerini bildirdiler. Akabinde İstanbul'dan gönderilen emir, tedbirler alındıktan sonra davet edilen yeniçerilerin ustalarına ve zabitlerine tebliğ edildi. Kapıcıbaşı Mehmet Ağa, Erzurum Valisi Mehmet Sait Galip Paşa'nın isteği ve onayı ile acil olarak, önce Ahıska'ya sonra Kars'a daha sonra ise Van'a giderek İstanbul'dan getirdiği emri bu eyaletlerde de tebliğ ve gereğini yerine getirdikten sonra Erzurum'a dönmüştür. Mehmet Ağa, fermanı tebliğ ettiği eyaletlerin ümera, ulema ve ahalisinin gönderilen emre itaat ve sadakat gösterdiğini, bir ulakla, sadrazam ve Padişah'a arz etti (BOA. HAT. 290/17354: 2).

Kapıcıbaşı Mehmet Ağa, Ahıska'ya geldikten sonra Ahıska'nın ileri gelen ümera, ulema ve ahalisine emri tebliğ etmiş, Ahıska'da tebliği duyan bütün ümera, ulema ile toplumun ileri gelenleri, gönderilen fermana itaat ettiklerini bildirmişlerdir. Emri fermana itaatlerini ve sadakatlerini bildirmek için Çıldır Eyaleti Valisi Hakkı İsmail Paşa'nın öncülüğünde hazırladıkları bir itaat ve sadakat yazısını İstanbul'a göndermişlerdir. Gönderilen yazının altında ümera, ulema ve toplumun önde gelenlerinden altmış üç kişinin mühürleri bulunmaktadır (BOA. HAT. 672/32918). Ayrıca Ahıska Naibi İbrahim Efendi'de herhangi bir sorun olmadan, ocağın kaldırıldığını hususi bir tahrir (yazı) ile İstanbul'a bildirdi. İbrahim Efendi tahririnde, Kapıcıbaşı Mehmet Ağa'nın getirdiği emirle beraber Erzurum Eyaleti Valisi ve Şark Seraskeri Galip Paşa'nın gönderdiği bir kaimesi üzerine Çıldır Eyaleti Valisi İsmail Hakkı Paşa'nın öncülüğünde emrin, ümera, ulema ve ahaliye tebliğ edildiğini, hazır bulunanların tamamının emre itaat ettiğini bildirmiştir. Akabinde kalede bulunan iki yeniçeri cemaatinin ustaları ve zabitleri çağrılarak emir kendilerine tebliğ edilmiş ve onlar da herhangi bir itiraz belirtisi göstermeden emre muti olduklarını, yeniçeri rütbe ve alametlerini attıklarını, kışlalarını teslim edeceklerini ifade etmişlerdir (BOA. HAT. 672/32918). Kalenin anahtarı, yeniçerilerin kaledeki en üst rütbeli komutanı olan ve Zağarcıbaşı unvanı taşıyan Dizdar'dan alınarak, bir binbaşıya verildi. Karşı koymadan, gelen emre itaat ettiklerinden, Ahıska Kalesi'ndeki yeniçeri ağalarına, mesleki payelerine uygun payeler verilerek, gönülleri hoş tutuldu ve herhangi bir olumsuzluk yaşanmadan kışlaları ve kutsal kabul ettikleri kazanları teslim alınarak, cephaneye konuldu (BOA. HAT. 290/17393).

Ahıska Kalesi'nde bulunan iki yeniçeri kışlası teslim alınırken içinde bulunan devlete ait (mal-ı miri) demirbaş eşya miktarıyla birlikte bir deftere kaydedilmiştir. Bu kayıt defterine göre kalenin içinde bulunan 93 Cemaati Kışlasının teslim alınan demirbaş listesi; Usta çaprastı 1, usta kisveti 1,iğneli kamçı 1, saka kamçısı 1, karakullukçu çaprastı 11, hırslı(isli) paldım 3, saka kisveti (kıyafeti) 2, sırma işleme borda 6, orta kazanı 3, kebir (büyük) nahhas (bakır) leyen 1, karavana 4, maşrapa 1, leğen 1, kebir güğüm 1, ibrik 1, kebir kener ve gılafı (kılıfı) 1, Fener 3, Kepçe 1, Kevgir 1, Şamdan 2, Saç Ayağı 1, Mis Teber (bakır balta) 1, Hıst 1, iğneli nişan 1, iğnesiz nişan 1, bukağı 4, yağ nabesi ağaç 1, kürek 1, demir kürek 1, sade koğa (eyer) 1, kabra 1, oturak 1, kantarma(gem) 2, sepet sandık 2, eyneli kofa (ikili küfe) 1, zil 1, dokuz dallı çenek sim

2, yedi dallı çenek sim 2, satır 1, bayrak 2, salur ma miftah 1, sual künyesi 1 adet, teslim alınarak deftere kaydedilmiştir (BOA. HAT. 850/38095).

Yine kayıt defterinde kalede bulunan 48 Cemaati Kışlası'ndan da devlete ait demirbaş eşyalar teslim alınmıştır. Bu eşyalar: Orta kazanı 1, kepçe 1, kevgir 1, nahhas tuğ 2, tespih 1, teber 1, saka kamçısı 1, saka kisvesi 1, karakullukçu çaprastı 7, usta çaprastı 1, saka çaprastı 1, sagir (küçük) küfe 1, zilli paldım 1, kantarma ile başlığı 1, usta kisvesi 1, kebir zil 1, adet olmak üzere alet ve eşyalarından oluşmaktaydı (BOA. HAT. 850/38095).

Ahıska Kalesi'ndeki iki yeniçeri kışlasında kaydedilen devlete ait eşyanın listesi çok az olup, bu eşyalar ile ancak birkaç aile kendini idare edebilirdi. Kışlalarda kaydedilen eşyalar genel olarak, Ahıska Kalesi'ndeki yeniçerilerin varlığının maddi ve manevi göstergesi olan kazan, kepçe, kevgir, kışlalara su taşımak için kullanılan kovalar, at koşum takımı ile aksamları, elbise, aydınlatma vb. giysi ve aletlerdir. Teslim alınan eşyaların yeniçeriler tarafından manevi değeri olan ve kutsal kabul edilen eşyalar olması dikkat çekmektedir. Bu eşyaların özel olarak seçildiği görülmektedir. Bu eşyaların teslim alınmasıyla, yeniçerilere ocaklarının söndürüldüğü gösterilmiştir. Ahıska Kalesi'ndeki yeniçerilerin silah ve cephanelerinin ise kalenin anahtarını teslim alan binbaşı komutasındaki diğer askeri birlikler tarafından kale ile birlikte muhafaza altına alınmıştır.

## 3. Sonuç

Osmanlı Devlet sisteminin lokomotifi askerî yapısıydı. Devleti kuruluş ve yükseliş dönemlerinde çağdaşı olan Avrupalı güçlerden ayıran en dikkate değer yönü de kurmuş olduğu profesyonel askerî birliklerdi. Osmanlı yönetici aklı ilk başta bu profesyonel askerî birliklerini (kapıkulu ocakları) merkezi bir güç olarak kurgulamış olsa da süreç içerinde onlara yeni görevler verdi. Bu görevlerin en önemlilerinden birisi taşrada merkezi hakimiyetin bir unsuru olarak vazifelendirilmeleri oldu. Yeniçeri garnizonları, taşradaki güç odaklarına karşı payitahtın taşradaki denge unsuruydu. Söz konusu taşrada bulunan kalelerdeki yeniçeri ağalarının doğrudan padişaha tabi olması, güçlü valilerin olduğu bir dönemde oldukça önemliydi. Padişah, bu birlikler sayesinde taşradaki yönetici elit üzerinde gücünü daima hissettiriyordu. Uzun asırlar Osmanlı merkezi otoritesinin ve savaşların sarsılmaz bir sütunu olan ocaklılar, zaman içerisinde eski hüviyetini kaybetti ve Osmanlının ihtişamlı merkezi gücü 1826'daki olaylardan sonra tarih sahnesinden çekildi. Yaşanan olaylar neredeyse bir oldu bitti hızıyla meydana geldi. Ocaklılara ait unvan, simge, bayrak veya onları çağrıştıracak her şey yasaklandı. Aynı zamanda ocaklıların toplumsal tabanına yönelik de kovuşturmalar yapıldı. Bundan en çok nasibini alan kuşkusuz Bektaşi tekkeleri oldu.

Yeniçeri Ocağının payitahtta hızlı bir şekilde ortadan kaldırılmasının akabinde, taşraya da kapıkulu teşkilatının lağvına dair fermanlar gönderildi. Ancak, taşradaki süreç, merkezdeki süreçten kimi yönleriyle ayrıldı. En önemli ayrıcı yönlerinden birisi İstanbul'daki yeniçerilerin aksine, taşradaki yeniçeri birliklerinin yeni kurulan askeri birliklere entegre edilmesi ve bunların sistemden tamamen dışlanmaması oldu. Buna rağmen bazı bölgelerde yeniçerilerin imtiyazlarını kaybetmemek için merkezi güce direndikleri söylenebilir. Ocağın geri geleceğine dair beslenen bütün umutlara rağmen, payitaht bu işin üzerinde ciddiyetle durarak Osmanlı Devleti'nin bu kudretli askerî yapısının bir daha canlanmamasını sağladı.

Osmanlı Devleti'nin kuzeydoğu sınırında Ahıska kalesinde sınır bekçileri olan yeniçeri birlikleri de kısa zamanda padişahtan ocağın lağvedildiğine dair fermanı aldı. Ferman, yeniçeri birliklerine ulaştığında, buradaki erkan, ümera ve şehrin ileri gelenleri toplanarak hızlı bir şekilde konuyu mütalaa etti. Nihayetinde Ahıska Kalesi'ndeki birlikler velinimetleri sultanın emrine karşı gelmekten sakındı ve ocakla ilgili tüm alametleri fermanda istenildiği gibi hızlı bir şekilde yetkililere teslim etti. Binaenaleyh, doğu sınırında yaşanan bu gelişmeler, Ahıska kalesindeki yeniçeri ümera ve erkânı ile askerlerinin yeni yapılanma içerisinde kalmasını sağladı. Sorunsuz dönüşüm sınır güvenliği açısından bir zafiyetin oluşmasını engelledi. Rus tehdidinin doğu ve batı Osmanlı sınırlarında hissedildiği bir dönemde işin suhuletle çözülmesi Osmanlı Devleti'nin

bekası için oldukça önemliydi. Yeniçerilerin, başkentteki yoldaşları gibi bir tutum takınıp toplu isyana kalkışmaları, Rus harbinin kapıda olduğu ve Mora'daki isyanın uluslararası bir hal aldığı dönemde devletin temellerini sarsabilirdi. Nitekim, Bosna'da bulundukları konumu yitirmek istemeyen ocaklıların çıkarmış oldukları karışıklıklar, çıkabilecek isyanların devleti nasıl zor durumda bırakacağına iyi bir örnek teşkil ediyordu. Diğer taraftan Anadolu'da da kimi bölgelerde yeni durumun yeniçeriler tarafından kabullenilmeyişi, padişahın fermanının uygulanışı açısından sıkıntılar çıkmasına sebep oluyordu. Nitekim Tokat ve Amasya'da bu durumun örnekleri vardı. Ancak, bütün olumsuzluklara rağmen Osmanlı yönetici erkânı, taşrada yeniçeri birliklerinin lağvına dair izlemiş oldukları siyaset, en azından bu birliklerin her yerde asi hâle gelmesini önledi ve Osmanlı askerî gücünün bir parçası olarak kalmasını sağladı. Çıldır eyaletindeki uygulamada bu açıdan sorunsuz bir şekilde tamamlandı. Ahıska kalesinde mukim olan yeniçeriler problemsiz bir şekilde bölgede yeni unvanlarıyla varlıklarını korudu.

## Kaynakça

### Osmanlı Arşiv Belgeleri

BOA. A. DVNSMHM. d. 71/179-7-8. (h. 07.03. 1002)

BOA. AE. SMHD.II. 51/3335. (h. 18.04.1236)

BOA. C. AS. 118/5290. (h. 02.12.1201)

BOA. C. AS. 210/9015. (h. 25.02.1188)

BOA. C. AS. 249/10440. (h. 2302/1219)

BOA. C. AS. 250/10457. (h. 15.11.1241)

BOA. HAT. 298/17687. (h. 29.12.1241)

BOA. HAT. 295/17517. (h. 25.11.1241)

BOA. C. AS. 554/232-59. (h. 18.06.1220)

BOA. C. AS. 655/27526. (h. 29.08.1244)

BOA. C. ML. 767/31262. (h. 04.07.1241)

BOA. HAT. 1137/45268. (h. 21.04.1242)

BOA. HAT. 1047/43212 (h. 09.04.1246)

BOA. HAT. 289/17315. (h. 01. 12. 1241)

BOA. HAT. 290/17354-2. (h. 29.12.1241)

BOA. HAT. 290/17393. (h. 25.11.1241)

BOA. HAT. 290/17400. (h. 17/03.1242)

BOA. HAT. 292/17434. (h. 16.11.1241)

BOA. HAT. 338/19324. (h. 29.11.1225)

BOA. HAT. 525/25635. (h. 29.12.1241)

BOA. HAT. 672/32918. (h. 15.12.1241)

BOA. HAT. 850/38095. (h. 25.12.1241)

BOA, D. YNÇ d. 33938 (h-29-12-1086)

MAD. D. 17704 (h-29-12-1300)

### Kitap-Makale ve Tezler

Ahmet Cevdet Paşa. (2008). Osmanlı İmparatorluğu tarihi II, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Ahmet Cevdet Paşa. (2017). Tarih-i Cevdet, Cilt III, Ankara TOBB Kültür Yayınları.

Akbaba, E. (2018). Ahıska'dan Anadolu'ya Göçler (1828-1921), İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksan, W. H. (2017). Kuşatılmış bir imparatorluk, Osmanlı harpleri (1700-1870), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Aras, C. (2022). Hurufat kayıtlarına göre çıldır eyaleti: Ahıska, Ardahan ve Çıldır kazaları örneğinde, Ardahan, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Ayar, T. (2005). Sahhâflar Şeyh-i Zâde Mehmet Es'ad Efendi'nin "Üss-i Zafer" adlı eserinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Beydilli, K. (2012). "Vak'a-i Hayriye", İslam Ansiklopedisi, Cilt: 42, İstanbul Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Es'ad Efendi (2005). Üss-i Zafer, Kitabevi, Hazırlayan: Mehmet Arslan, İstanbul: Kitabevi.

Goodwin, G. (2008). Yeniçeriler, Çeviren: Derin Türkömer, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Karal, E. Z. (2011). Osmanlı tarihi V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kırzıoğlu, M. F. (1958). Kars tarihi I, İstanbul: Işıl Matbaası.

Kırzıoğlu, M. F. (1998). Osmanlıların Kafkas ellerini fethi 1451-1590), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özcan, A. (2009), Sekban-ı Cedit, TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/sekban-i-cedid.

Sezer, H. (1997). Yeniçeri Ocağının kaldırılışının taşraya yansıması (1826-1827), Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 19, Sayı 30, ss. 215-238.

Shaw, Stanford J. ve Shaw, Ezel Kural (2006). Osmanlı İmparatorluğu ve modern Türkiye, Cilt:2, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul: E Yayınları.

Tanrıverdi, M. (2019). Çarlık Rusya'sında Tiflis vilayeti (1846-1914). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Tanrıverdi, M. (2021). Rusya'nın Kafkasya Müslümanlarını İdare yöntemi olarak askeri-Halk idaresinin teşekkülü ve uygulanışı (1860-1917), Tarih Dergisi, 75 (2021/3), ss. 251-279. http://dx.doi.org/10.26650/iutd.977152

Tosik Dinç, F. (2015). Ahıska Türkleri (1800-1921), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Antlaşması, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1-2, ss. 111-151.

Uyar, M.ve Erickson, E. J. (2017). Osmanlı askerî tarihi, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Yıldız, G. (2009). Neferin adı yok: Zorunlu askerliğe geçiş sürecinde Osmanlı Devleti'nde siyaset, ordu ve toplum (1826-1839), İstanbul: Kitabevi.

Zeyrek, Y. (2001). Târih-i Osman Paşa, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50

2. yazar katkı oranı : %50